

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

**МЕЂУАКАДЕМИЈСКИ КООРДИНАЦИОНИ ОДБОР ЗА
БАЛКАНОЛОГИЈУ САВЕТА АКАДЕМИЈА НАУКА И
УМЕТНОСТИ СФРЈ И БАЛКАНОЛОШКИ ИНСТИТУТ**

БАЛКАНИКА

**ГОДИШЊАК МЕЂУАКАДЕМИЈСКОГ КООРДИНАЦИОНОГ
ОДБОРА ЗА БАЛКАНОЛОГИЈУ САВЕТА АКАДЕМИЈА НАУКА И
УМЕТНОСТИ СФРЈ И БАЛКАНОЛОШКОГ ИНСТИТУТА**

Х

Уредник

Проф. др РАДОВАН САМАРЦИЋ
дописни члан САНУ и
директор Балканолошког института

Секретар

ПЕТАР МИЛОСАВЉЕВИЋ
научни саветник
Балканолошког института САНУ

Редакциони одбор

**Из Југославије: ПЕТАР МИЛОСАВЉЕВИЋ, ФРАЊА БАРИШИЋ, АЛОЈЗ
БЕНАЦ, ВАСА ЧУБРИЛОВИЋ, МИЛУТИН ГАРАШАНИН, РАДОВАН СА-
МАРЦИЋ, МИХАИЛ ПЕТРУШЕВСКИ, НИКОЛА ТАСИЋ, ДРАГОСЛАВ
АНТОНИЈЕВИЋ**

**Из иностранства: ИВАН ДУЈЧЕВ, Софија (Бугарска), HALIL INALCIK,
Анкара (Турска), JOZSEF PERENYI, Будимпешта (Мађарска)**

БЕОГРАД 1979.

Димитрије СТЕФАНОВИЋ

научни сарадник Института за српскохрватски језик
Београд

НЕКИ АСПЕКТИ ИСПИТИВАЊА СЛОВЕНСКИХ ПАРАЛЕЛА ГРЧКЕ РЕЧИ *ἀρχιερεύς* У ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИМ ЈЕВАНЂЕЛ- СКИМ И АПОСТОЛСКИМ ТЕКСТОВИМА СРПСКЕ РЕДАКЦИЈЕ У XII, XIII и XIV ВЕКУ

Проблем преводиња старих словенских текстова с грчког оригинала у значајној мери је присутан у лексици и семантичким појавама црквенословенског језика. Постојање мање или више утврђеног грчког оригинала словенских текстова пружа добру могућност да се спроведе систематизација одговарајућих синонимичних словенских лексема које стоје као паралеле једне грчке речи, без обзира на то да ли су оне настале као директан превод одговарајуће грчке речи, или су настале као резултат редакцијске или индивидуалне интервенције у словенском тексту.

У овом раду даје се преглед словенских лексема које се појављују као паралеле према грчкој речи *ἀρχιερεύς* у јеванђелским и апостолским текстовима одређеног периода. Места јављања грчке речи *ἀρχιερεύς* идентификована су у стандардном издању новозаветног грчког текста на основу Шмолерове новозаветне конкорданце.¹

Као извори за овај рад послужили су следећи црквенословенски споменици:²

¹ A. Schmoller, *Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament (Text nach Nestle)*, Elfte Aufgabe, Stuttgart s. d., 67—68.

² Датирање већине споменика српске редакције преузето је из књиге Изложба српске писане речи (Народна библиотека СР Србије, Београд 6. април 1973).

Споменици се групишу по редакцијама и по врсти текста који садрже (изборна јеванђеља и апостоли, изборна јеванђеља, четворојеванђеља, изборни апостол, изборни апостол дужи, апостол са пуним текстом).

У групи класичних црквенословенских (старословенских) споменика узети су у обзир и неки ранији редакцијски црквенословенски споменици који не припадају у најстрожем смислу старословенском канону, али њихова лексика чини део данас познатог најарханчијег црквенословенског лексичког фонда.

1. Црквенословенски споменици српске редакције:

- а) Изборни апостоли и јеванђеља:
 (Бјел) Бјелопољско изборно јеванђеље и апостол, крај XIII века, Нови Сад, Библиотека Матице српске, РР 185;
 (Даб) Даблински изборни апостол и јеванђеље, XIII в., Даблин, Честер Бити, W 158;
 (САНУ 2) Изборни апостол и јеванђеље, прва половина XIV в., Београд, САНУ, бр. 2;
- б) Изборна јеванђеља:
 (Вук) Вуканово јеванђеље, крај XII в., Ленинград, Государственная публичная библиотека. Фн I, 82;
 (Деч) Дечанско изборно јеванђеље, средина XII в., Манастир Дечани, ЗЦ, бр. 1;
 (Мир) Мирослављево јеванђеље, крај XII в., Београд, Народни музеј;
 (Ст) Јеванђеље Николе Стањевића, друга половина XIV в., Хиландар, бр. 14;
 (Хил) Хиландарско изборно јеванђеље, Хиландар, бр. 8;
- в) Четворојеванђеља:
 (Бг) Богданово јеванђеље, почетак XIV в., Загреб, ЈАЗУ, III с 20;
 (Кум) Четворојеванђеље манастира Куманице, крај XV в. — почетак XVI в., Београд, САНУ, бр. 69;
 (Мок) Мокропољско јеванђеље, трећа четвртина XIII в., Крка, МЦА, бр. 2;
 (Сер) Четворојеванђеље Јакова Серског, 1354. год., Лондон, British Museum, Add. 39626;
 (Сл) Слепчанско четворојеванђеље, средина XIV в., ЈАЗУ, III d 3;
 (Хил) Хиландарско четворојеванђеље, друга четвртина XIII в., Хиландар, бр. 22;
- г) Четворојеванђеља и апостоли:
 (НБС 643) Четворојеванђеље и апостол, око 1300. год., Београд, Народна библиотека Србије, Рс 643;
 (Хил 52) Хиландарско четворојеванђеље и апостол, крај XIII в., Хиландар, бр. 52.
- д) Изборни апостол дужи:
 (Шиш) Шишатовачки апостол, 1324. год., Београд, Патријаршијска библиотека, бр. 322;
- ђ) Апостоли са пуним текстом:
 (Мат) Матичин апостол, крај XIII в., Нови Сад, Библиотека Матице српске, РР 184;
 (САНУ 55) Апостол, око 1366—67, Београд, САНУ, бр. 55.

2. Црквенословенски споменици хрватске редакције

- (Хрв) Релевантни подаци из црквенословенских текстова хрватске редакције ексцерпирани су из два издања. Подаци из

јеванђељских текстова узети су из књиге Ј. Вране (*Најстарији хрватски глагољски еванђелистар*, Београд, 1975). У овој књизи употребљени су следећи глагољски мисали: (Ил 4) Мисал Ват. Иллир. 4, (н) Новаков мисал, (р) Рочки мисал, (л) Љубљански мисал и (о) Омишљански мисал. Подаци из глагољских апостолских текстова узети су из издања Хрвојевог мисала (*Hrvatsko-glagoljski misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića*, Izdanje priredili B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić, redaktor V. Štefanić, Zagreb—Ljubljana—Grac, 1973).

3. Архаични црквенословенски (старословенски) споменици

а) Изборна јеванђеља:

(Ас) Асеманово јеванђеље, XI в., издање J. Kurtz, *Evangeliarum Assemani*, Tomus II, Pragaе, 1955;

(Сав) Савина књига, XI в., издање В. Шчепкин, *Саввина књига*, Graz, 1957;

(Ост) Остромирово јеванђеље, 11. в., издање В. Ганка, *Евангелие по Остромировоу спискоу*, Празъ 1853;

б) Четворојеванђеља:

(Зог) Зографско јеванђеље, XI в., издање В. Јагић, *Codex glagoliticus olim Zographiensis nunc Petropolitanus*, Graz, 1954;

(Мар) Маријино јеванђеље, XI в., издање В. Јагић, *Codex Marianus glagoliticus*, Graz, 1960;

в) Изборни апостоли:

(Ен) Енински апостол, XI в., издање К. Мирчев, Хр. Кодов, *Енински апостол*, Софија, 1965;

(Охр) Охридски апостол, XI в., издање С. М. Куљбакинъ, *Охридская рукопись апостола конца XII вѣка*, „Български старини“, Софија, 1907;

г) Апостол са пуним текстом:

(Хрис) Христинополски апостол, XII в., издање Ae. Kalužniacki, *Actus epistolarum apostolorum palaeoslovenice ad fidem Codicis Christinopolitani*, Vindobonae, 1896.

Текстови изборних јеванђеља и тетрајеванђеља (без апостола) ексцерпирани су из речничке грађе која је припремљена у Старословенистичком одсеку Института за српскохрватски језик.

На крају овог рада табеларно се приказују црквенословенске лексеме које се јављају као паралеле грчке речи *ἀρχιερεύς* у испитаним јеванђељским (табела 1) и апостолским (табела 2) споменицима.³

³ У вертикалној колони табела дају се релевантне главе и стихови који су груписани по редоследу у оквиру следећих новозаветних књига: (ДА) Дела апостолска, (Ј) Јеванђеље по Јовану, (Јев) Посланица Јеврејима, (Јлк) Јеванђеље по Луци, (Мк) Јеванђеље по Марку, (Мт) Јеванђеље по Матеју. У хоризонталној колони наводе се споменици по врсти текста и хронологији настајања.

Према табели 1, грч. *ἀρχιερεύς* у испитаним јеванђелским споменицима има следеће словенске паралеле:

- (а) архиереи,
- (ај) архиереи иудеискъ,
- (ж) жъръсь,
- (и) иереи,
- (к) кнезь (кнези),
- (с) старѣишина,
- (са) старѣишина архиереискъ,
- (се) старѣишина иереискъ,
- (сж) старѣишина жъръчъскъ,
- (сжж) старѣишина жъръць жидовъскъ,
- (сжи) старѣишина жидовъскъ,
- (сшт) свѣштеньныи (сштеньмъ),
- (сштк) свѣштеньникъ (сштеньници).

Према табели 2, грч. *ἀρχιερεύς* у испитаним апостолским споменицима има следеће словенске паралеле:

- (а) архиереи,
- (и) иереи,
- (м) молитѣникъ,
- (нсе) начельныи светитель,
- (се) светитель,
- (сж) старѣишина жъръчъскъ,
- (см) старѣишина молитѣнънъникъ,
- (сmb) старѣишина мољбъникъ,
- (сп) спаситель,
- (ссе) старѣишина светительскъ,
- (сск) старѣишина свѣштеньникъ,
- (сшт) старѣишина свѣштеничъскъ,
- (стсе) старѣишина светелемъ или старѣишина светитель.

У новозаветном грчком језику, *ἀρχιερεύς* има два основна значења. У јеванђелским текстовима (сем Мк 2,26) и у Делима апостолским означава звање припадника вишег свештеничког реда или првосвештеника у јеврејској религиозно-политичкој организацији у време збивања новозаветних догађаја. У Посланици Јеврејима и у Мк 2,26, ова реч означава старозаветно првосвештеничко звање углавном као прототип Христовог првосвеш-

---

Словенске паралеле грч. *ἀρχιερεύς* у поновљеним читањима изборних јеванђелских текстова исказују се само у случају када се у црквенословенском различитим изразима обележава значење ове грчке речи.

Пошто је највећи број црквенословенских примера у овом раду екскерпиран из црквенословенске грађе српске редакције, ови примери исписују се углавном стандардизованом графијом српске редакције.

теничког звања, или се односи директно на Христово првосвештеничко звање.⁴

Са развојем и организацијом хришћанске цркве и уласком хеленистичке културе у хришћанску, а нарочито источну хришћанску цркву, грч. реч *ἀρχιερεύς* почела је означавати највише звање у свештеничкој хијерархији у источној цркви. У средњовековној Византији, ово је вероватно било најраспрострањеније и најобичније значење ове речи. Кад су се Словени укључили у сферу византијске културе, најпре су ово значење могли везати за грцизам *архиереи*.

У класичним црквенословенским (старословенским) јеванђељским и апостолским текстовима нормативна је појава да се као паралела грч. *ἀρχιερεύς* тако рећи увек јавља грцизам *архиереи*. Јагић је овај грцизам сврстао у групу речи које се у најранијим црквенословенским текстовима не преводе, али се у каснијим споменицима појављују њени словенски преводи (*старѣшина жръчъскъ*).⁵ Совјетски научник Љвов наводи реч *архиереи* међу оним речима које улазе у састав хришћанске терминологије и које први словенски преводиоци нису могли превести на свој језик.⁶ Анализирајући проблеме старословенске лексике у односу на грчки оригинал, З. Хауптова, слично Јагићу, реч *архиереи* ставља у групу старословенских речи које су у почетку црквенословенског писменог изражавања преузете непреведене, а касније су превеђене на словенски језик. Тако према грцизму *архиереи* стоје словенске речи *старѣшина жръчъскъ*, *старѣшина молитѣникъ* (*молитѣникомъ*), *старѣшина мољбъникъ*. Хауптова закључује да су за најстарије текстове карактеристичне учестале позајмице из грчког, а за млађе текстове потискивање грчких позајмица одговарајућим словенским речима.⁷

У наведеним радовима испитује се углавном класична старословенска лексика на основу старословенских споменика или споменика за које се сматра да по својој лексици припадају класичном црквенословенском језичком изражавању. У последње време је објављено неколико радова у којима се расправља о лексици редакцијских јеванђељских текстова. У овим радовима се наводе разне словенске паралеле које се јављају према грч. *ἀρχιερεύς*. У својој студији о најстаријим српским четворојеванђељима, М. Пешикан и Г. Јовановић између осталог приказују позиције грцизма *архиереи* и паралелних словенских лексе-

⁴ A. Schmoller, O. C., 67—68; J. Kiss, *Ujszövegseg görög-magyar szótár*, Budapest, 1951, 25; W. Bauer, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, Berlin-New York, 1971, 223;

⁵ V. Jagic, *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Zweite Hälfte, Denkschriften, Philosophisch-historische Classe, 47. Band, III Abhandlung, Wien 1902, 69.

⁶ A. С. Љвов, *Очерки по лексике памятников старославянской письменности*, Академия наук СССР, Москва 1966, 283.

⁷ Z. Hauptova, *K otazce staroslovenského lexika*, *Slavia*, Ročník XXXVII. Sešit 2, Praha 1968, 226—234.

ма које стоје према грч. *ἀρχιερεύς*.⁸ О грцизму *архиереи* и о одговарајућим словенским паралелама у најстаријим српским изборним јеванђељима писао је Н. Родић.⁹ Обрађујући лексику Добромирова јеванђеља, В. Десподова наводи словенске паралеле грч. *ἀρχιερεύς* у више старих македонских четворојеванђеља.¹⁰

Релативно велики број разних словенских лексема, које стоје према грч. *ἀρχιερεύς* у испитаним споменицима (в. табела 1. и 2.), показују различите покушаје и настојања да се семантика ове грчке речи што адекватније обележи већ постојећим или новим лексичким средствима. У обележавању семантике, у овом случају није реч о обичном преводу са грчког на црквенословенски (нпр. *ἡ χεῖρ* = *рѣка*), већ о преводу и тумачењу појма (херменеутика) који у тадашњем појмовном свету Словена није постојао, па није било ни језичких средстава за његово изражавање. Ово потврђује релативно велики број словенских лексема које стоје према овој грчкој речи и које су и по својем настанку и по својој семантици прилично различите. Заједничко је код њих то што се јављају према одређеној грчкој речи као њени словенски еквиваленти с функцијом да обележе оно значење или она значења која има ова грчка реч у новозаветним текстовима. Велики број словенских лексема у овом случају је резултат преводних одговарајуће грчке речи или редиговања већ постојећих текстова у црквенословенском различитих времена, на различитим местима и у разним срединама без постојања неког општеважећег или уобичајеног предлошка или узорка у овој области изражавања.

Табеле на крају овог рада јасно показују да је грцизам *архиереи* најучесталија црквенословенска лексема која стоји према грч. *ἀρχιερεύς* у испитаним текстовима. На основу расположивих података види се да је ова лексема најархаичнија и у најранијим класичним црквенословенским споменицима, тако рећи једина за обележавање одређеног појма. Ипак, већ у класичном јеванђељском тексту Сав (Ј 7,45) стоји *сѡштенѣньи* (*сштѣньмѣ*). Ово је први и најранији осведочени покушај уношења словенске лексеме у јеванђељски текст у овој области изражавања. Значење које реч *сѡштенѣньи* обележава у Сав (Ј 7,45) није регистровано у речницима.¹¹ Међутим, са значењем

⁸ М. Пешикан — Г. Јовановић, Текстолошки састав и основне одлике текста најстаријих српских четворојеванђеља, Јужнословенски филолог, књ. XXXI, Београд 1974—75, 23—53.

⁹ Н. Родић, Лингвистичка адаптација грчких речи у најстаријим српским апракосима (XII—XIII век), Научни састанак слависта у Вукове дане, Реферати саопштења, 6, свеска 1, Београд 1977, 427—444.

¹⁰ В. Десподова, Лекстиката на Добромировото евангелие, Македонистика, 1, Скопје 1977, 5—96.

¹¹ И. И. Срезневский, Материалы для словаря древнерусского языка, Том третий, Грац 1956, 315;

F. Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, Darmstadt 1963; L. Sadnik, R. Aizetmüller, *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten* Heidelberg 1955.

„свештеник” појављује се у Синајском требнику,¹² а њоме се у црквенословенским текстовима обично преводи грч. *ιερεύς*.¹³

У испитаним архаичним црквенословенским (старословенским) апостолским текстовима, словенске лексеме чешће се налазе на месту грцизма *а*. У Охр (Јев 4,15) појављује се лексема *спаситељ*. У свим испитаним апостолским споменицима у којима се налази наведени стих у Јев, овде стоји словенска лексема, а не грцизам *а*. Да ли је реч *спаситељ* у Охр настала писарском грешком уместо речи *сватитељ*, или је овде у питању свесно обележавање Христовог првосвештенства баш овим изразом — за то има довољно разлога у ширем контексту Јев — не може се сигурно одредити. Поред овог једног случаја у Охр, у Хрис тако рећи на свим релевантним местима у Јев појављују се словенске лексеме. Грцизам *а* налази се само у Јев 4,14. Словенске речи *молитвѣникъ, старѣшина молитвѣникъ, старѣшина молѣбѣникъ, старѣшина свештенѣникъ* обележавају специјално значење које грч. *ἀρχιερεύς* има у контексту Јев, за разлику од значења које ова грчка реч има у ДА и које се обележава и у Хрис грцизмом *а*. Ниједна од наведених словенских речи из Хрис не појављује се у испитаним апостолским текстовима српске редакције у обележавању значења грч. *ἀρχιερεύς*. Вероватно је да су словенске лексеме којима се обележава значење новозаветног грч. *ἀρχιερεύς* ушле раније у апостолске текстове него у јеванђеља. Ова појава је подстакнута тежњом да се у црквенословенским апостолским текстовима и лексички изрази одређена семантичка диференцијација грч. *ἀρχιερεύς*. О овој диференцијацији ће се још говорити у даљем излагању.

Већ се у досадашњим примерима (*свѣштенѣнии, молитвѣникъ* према грч. *ιερεύς*) показује семантичка сродност између грч. *ιερεύς* и *ἀρχιερεύς* која има своје текстолошке аспекте у разночтенијима у грчким и црквенословенским новозаветним текстовима. Свакако је словенски језички потенцијал у време настанка словенских лексема у овој области изражавања лакше могао изразити и обележити појам вршиоца свештеничке дужности уопште, него више или највише звање у јеврејској свештеничкој хијерархији.

У ексцерпираним хрватскоглагољским текстовима, тако рећи, у потпуности се чува архаично стање, те према одговарајућој грчкој речи стоји грцизам *архиереи*. Међутим, и у испитаним хрватскоглагољским споменицима појављује се неколико преведених словенских лексема: у Мт 21,4 *кнези от книжник* Ил 4, *кнези ереисци* н, *кнези* р — у Ј 7,32 *старѣшини* и у Ј 12,10 *старѣшини ерѣиски* н. Код ових лексема треба имати у виду латински новозаветни предлог одређених хрватскоглагољских споменика у којем на наведеним местима стоје следеће латинске лексеме: *principes sacerdotum* (Мт 21,4 Ј 12,10) и *principes*

¹² R. Nahtigal, *Euchologium Sinaiticum*, II. del, Ljubljana 1942, 397.

¹³ V. Jagić, o.c., 89.

(Ј 7,32). Лексеме *с* и *се* уклапају се и семантички и типолошки у синонимични низ црквенословенских лексема које стоје као паралеле према грч. *ἀρχιερεύς*. У том погледу је необична и стоји усамљена лексема *κ* у Мт 21,4. Пример преводбења латинског *princeps synagogae*, црквенословенским *кѣнезь сънѣмиштю*¹⁴ показује да реч *кнезь* са значењем „старешина” улази у ред црквенословенских лексема о којима се говори, али је она са тим значењем типична за црквенословенске текстове који су преведени са латинског.

У испитаним хрватскоглагољским апостолским текстовима, само у Јев 7,27 се налази лексема *иереи* уместо уобичајеног грцизма *а*.

Преводиоци и ствараоци словенских лексема које стоје према грч. *ἀρχιερεύς* имали су задатак да грчки *terminus technicus* одређене појмовне сфере објасне и пренесу у црквенословенски језик. Тако настале словенске лексеме требало је да обележавају поједина значења ове грчке речи на одређеним местима у новозаветним текстовима. Њима је требало обележавати звање првосвештеника јеврејске верско-националне заједнице у доба новозаветних догађаја или звање старозаветног првосвештеника, углавном као прототипа Христовог првосвештенства (у Јев). Преводилачке напоре у обележавању значења наведене грчке речи словенским лексичким средствима (не позајмицом) добро одражава структура већине словенских лексема које стоје према грч. *ἀρχιερεύς*. Ова структура се може свести на следеће типове изражавања: *име + именска одредба* (нпр. *старѣишина жърѣчскѣ*) или *именска одредба + име (начелѣнии старѣишина)* и *сложена реч у којој један зависни члан одређује други главни члан сложенице* (нпр. *прѣвосветитель*). У ове типове изражавања не спадају лексеме које се у овом синонимичном низу појављују као просте речи (нпр. *старѣишина*). Међутим, ове лексеме су речи којима је обележавана једна друга семантичка сфера и као такве су дошле на позиције обележавања значења грч. *ἀρχιερεύς*. Као што ће се видети из даљег излагања, ове речи са оригиналном семантиком имале су значење или „старешина” или „свештеник”, а то су значења која улазе као компоненте у семантичку структуру лексема типа *старѣишина жърѣчскѣ*.

У испитаним споменицима српске редакције, грцизам *архиереи* је најфреквентнији од лексема о којима је овде реч, али се чешће него у старословенским и хрватскоглагољским текстовима појављују и различите преведене словенске лексеме. Има споменика српске редакције који у потпуности чувају грцизам *архиереи*, или га замењују у једном или два случаја. Ово стање је представљено у јеванђељским споменицима САНУ 2, Ст, Сер, вероватно НБС 643, Кум, а од испитаних апостолских текстова, овде спада САНУ 2 вероватно Бјел, Шиш, НБС 643. Иако ови

¹⁴ Slovník jazyka staroslověnského, 1—31. sv., Československá akademie věd, Slovanský ústav, Praha, 1958—1977, 94.

споменици одражавају архаично стање, они су сви млађи, а настали су углавном у XIV веку у којем су у одређеном слоју црквенословенских текстова спроведене грецизација и архаизација, па би због тога са овом појавом требало повезати архаично стање у овој области изражавања у неким од ових споменика. У осталим испитаним споменицима српске редакције, па и у оним најранијима, грцизам *архиереи* замењује се неком од словенских лексема, али ни у једном од њих није овај грцизам у потпуности замењен словенским синонимичним изражајним средством.

Од потврђених словенских лексема у испитаним јеванђељским споменицима српске редакције, најчешће се појављује *старѣишина жърѣчскъ*. То је једина преведена словенска лексема која се појављује у свим врстама испитаних јеванђељских текстова (в. табела 1), а присутна је и у испитаним апостолским текстовима (в. табела 2). Ова лексема је потврђена у класичном црквенословенском Супрасаљском зборнику и сигурно представља најранију и најучесталију словенску варијанту грцизма *архиереи*. Вероватно је да је она ушла у новозаветне црквенословенске текстове из неких небиблијских текстова. Лексема *сж* појављује се у краћем изборном Даб (Ј 19,6). Од испитаних дужих изборних јеванђеља, најранији Мир се издваја употребом лексеме *сж* у свега четири случаја и то на почетку Мт, а на осталим местима чува архаично *а*. За разлику од Мир, остала дужа изборна јеванђеља (сем Ст) чешће употребљавају лексему *сж*. На крају текста Мт у Деч (три пута) и у Хил (један пут) налази се *сж*, а Вук у овим случајевима има увек *а*. У тексту Лк, *сж* се најчешће појављује у Вук, а мање у Деч и Хил. У тексту Ј, у прва четири случаја употребе *сж*, Деч и Хил иду заједно, а Вук на овим местима има *а*. Међутим, од Ј 12,10, Вук и Деч имају *сж*, а Хил има на истим местима *а*.

У свим испитаним дужим изборним јеванђељима, сем Мир, појављује се и словенска лексема *старѣишина*, али само у тексту Лк. У испитаним четворојеванђељима појављује се само једном у НБС 643 (Ј 18,13). У свим примерима у изборним јеванђељима, лексема *с* стоји увек као разнотченије лексеме *а*, а никако као разнотченије лексеме *сж*. Реч *старѣишина* употребљава се у многим класичним црквенословенским текстовима са значењем „старешина, заповедник”.¹⁵ Ово оригинално значење лексеме *с* прилично је неутрално и недовољно информативно у односу на значење које је требало обележавати у јеванђељским текстовима према грч. *ἀρχιερεύς* и према грцизму *архиереи*. Ово изражајно средство адаптирано је веома рано у низ лексема о којима се овде говори. Лексема *с* појављује се у Вук четири пута, а у осталим испитаним апракосима два пута или један пут.

Само у једном случају се појављује лексема *старѣишина жидовскъ* у Вук (Ј 18,35).

¹⁵ A. Sadnik, R. Aizetmüller, o.c., 214.

У испитаним апракосима, једном се појављује у Хил (Ј 18,35) лексема *жърџџь*. О овој лексеми говориће се касније.

Од свих испитаних јеванђељских споменика српске редакције, само једном је потврђена лексема *свештеникџь* у Ст (Лк 20,1). У класичним црквенословенским споменицима, ова реч се налази у Асеманијевом јеванђељу и у Синајском требнику¹⁶ са значењем „свештеник” и обично стоји према грч. *ιερεύς*.¹⁷ Укључивање ове речи у ред лексема о којима се говори може се делимично објаснити и разночтенијима у оригиналним грчким текстовима.¹⁸

Четворојеванђеља у испитаним споменицима, слично изборним јеванђељима, у тексту Мт имају архаично стање са *а* сем неколико изузетака који се као и у изборним јеванђељима јављају на крају Мт. Овде се уместо грцизма *а* налази *сж*, и то по три пута у Хил 4, Мок, Бог и Хил 52, као и у апракосном Деч, а Слеп као апракосно Вук има само *а* у Мт. У тексту Мк, четворојеванђеља Хил 4, Мок, Слеп честом употребом словенских лексема *сж*, ретко *ж*, знатно одступају од стања у истом тексту у апракосима који у Мк свуда чувају грцизам *а*. У Мк, грцизам *а* очуван је у потпуности у четворојеванђељима Бог и Хил 52. У тексту Лк, сразмерно у мање случајева појављују се словенске лексеме *сж* и *ж* у четворојеванђељима него у апракосима.

У погледу употребе сразмерно малобројних словенских лексема у Лк, највише се слажу Хил 4 и Мок. По употреби словенских лексема о којима се овде говори четворојеванђеља у тексту Ј деле се на две групе. У једну групу улазе текстови (Мок, Бог) у којима тако рећи на свим местима стоји *сж*, *сжж* уместо *а*, па по томе се слажу са апракосима Вук и Деч. У другу групу улазе текстови Хил 4 и Хил 52 у којима словенске лексеме *сж*, *сжж*, *ас* и *ај* само делимично замењују *а*. У потпуности чува *а* у Ј Сл и тиме се у овом делу текста слаже са Мир.

У испитаним четворојеванђељима, поред најучесталије словенске лексеме *сж*, сразмерно често се појављује лексема *жърџџь*. Ова реч се налази у Супрасалском зборнику са значењем „свештеник, жрец” и њоме се обично преводи грч. *ιερεύς*.¹⁹ Померање речи *жърџџь* у синонимичан низ словенских лексема које стоје према грч. *ἀρχιερεύς* може се и овде објаснити семантичком сродношћу двеју грчких речи и могућим разночтенијима (*ιερεύς* — *ἀρχιερεύς*) у оригиналним грчким текстовима. Међутим, не треба искључити ни могућност да улазак речи *жърџџь* у низ лексема којима се обележава значење грч. *ἀρχιερεύς* представља

¹⁶ A. Sadnik, R. Aizetmüller, o.c., 134.

¹⁷ V. Jajić, o.c., 89.

¹⁸ H. KAINH ΔΙΑΘΗΚΗ, Second Edition, The British and Foreign Bible Society, London 1964, 251.

¹⁹ L. Sadnik, R. Aizetmüller, o.c., 169;

Slovník jazyka staroslověnského, 1—31. sv., Československá akademie věd, Slovanský ústav, Praha, 1958—1977, 618.

и словенску текстолошко-лексичку појаву. Лексема *ж* појављује се, тако рећи, само у испитаним четворојеванђељима, сем једног примера у Хил (Лк 9,22). Она се најчешће јавља у два најстарија српска четворојеванђеља (Хил 4, Мок) и увек на истим местима у оба споменика (в. табела 1.). У Сл она се налази само у тексту Мк. Тако је ова лексема карактеристична само за текстове Мк и Лк у испитаним четворојеванђељима.

Лексеме *архиереи* и *јудеискъ* и *старѣишина жъръць жидовскъ* стоје као паралеле грчког израза *οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων* у Ј 19,21.

У Хил 52 у два случаја (Ј 11,47 и 11,49) појављује се лексема *старѣишина архиереискъ*. Ова реч није потврђена у класичним старословенским споменицима, али се појављује у македонском Трновском четворојеванђељу (Ј 11,47) из 1273. године.²⁰ Вероватно је лексема *са* касније ушла у јеванђељске текстове и ребе се употребава од лексеме *сж*.

Упоређујући позиције оних словенских лексема које стоје као паралеле према грч *ἀρχιερεύς* у разним врстама испитаних јеванђељских текстова српске редакције може се закључити следеће. Сем споменика који у потпуности чувају грцизам *архиереи*, у свим осталим испитаним јеванђељским споменицима српске редакције, у слабијој или јачој мери, појављују се словенске лексеме у синонимичном низу који стоји према грч. *ἀρχιερεύς*. Због малог броја примера, о краћим апракосима, не могу се извести закључци о овим словенским лексемама. Међутим, и једини пример са лексемом *сж* у Даб (Ј 19,6) сведочи о томе да се и у краћим апракосима јављају словенске лексеме. Дужи апракоси и четворојеванђеља слажу се у томе да у тексту Мт у малом броју случајева имају лексему *сж* уместо грцизма *а*, а у тексту Ј обе врсте текста углавном имају словенске лексеме *сж* и друге које у неким споменицима у потпуности потискују грцизам *а*. Поред ових слагања, између две врсте текста у овој области изражавања знатне разлике се појављују у тексту Мк, у којем апракоси у потпуности чувају грцизам *а*, а четворојеванђеља *а* замењују сасвим или делимично словенским лексемама *сж* и *ж*. У тексту Лк, испитана четворојеванђеља више чувају грцизам *а*, а апракоси га замењују сасвим или делимично словенским лексемама *сж*, *с* (*ситк*).

У свим врстама испитаних апостолских текстова, слично јеванђељима, углавном преовлађује грцизам *архиереи* као паралела грч. *ἀρχιερεύς* (в. табела 2). Међутим, пошто су испитани апостолски текстови, нарочито изборни, прилично непотпуни, закључци о синонимичном низу лексема о којима се у овом раду говори не могу бити толико сигурни као у случају јеванђељских текстова.

²⁰ В. Десподова, о. с., 52.

Табела 2 показује да сви испитани апостолски споменици српске редакције у ДА имају лексему *а* према грч. *ἀρχιερεύς*. У ДА 4,1 изузетно се појављује лексема *и* која стоји према *ιερεύς* у грчком стандардном новозаветном тексту, а само мањи број грчких кодекса има на овом месту разночтеније *ἀρχιερεύς*.²¹ За разлику од архаичних црквенословенских и хрватскоглагољских апостолских текстова, који углавном чувају грцизам *а* према грч. *ἀρχιερεύς*, у испитаним апостолским текстовима српске редакције у Јев се ређе или чешће појављују словенске лексеме. Током ранијег излагања речено је да за разлику од осталих новозаветних текстова (јеванђеља и ДА), грч. *ἀρχιερεύς* обележава у Јев старо-заветно првосвештеничко звање које се у првом делу ове посланице односи непосредно на Христово првосвештенство. У појави словенских лексема, на овом месту у новозаветним црквенословенским текстовима свакако треба видети семантичку мотивацију, поред уобичајене словенизације грцизама. Овде је реч о нијансирању одређених семантичких варијаната које су у случају грч. *ἀρχιερεύς* јасне само на основу контекста и на основу одређених екстралингвистичких фактора.

Као и у групи испитаних јеванђеља, један део испитаних апостолских текстова српске редакције углавном чува грцизам *архиереи* у овој области изражавања. Овакав тип текста налази се у споменицима САНУ 2, вероватно Бјел, Шиш и НБС 643. У свим овим споменицима словенске лексеме појављују се само у Посланици Јеврејима у 2,17 (*светитељ*), у 4,15 (*светитељ, начелњик светитељ, старџишина светитељем, старџишина светитељски и првосветитељ*) и у 7,27 (*старџишина жърџьскъ*) само у НБС 643. Да су словенске лексеме на овим местима постојале као релевантна значењска обележја већ у архаичним црквенословенским апостолским споменицима потврђује, с једне стране стање у Шиш, који се по својој лексици сматра архаичним спомеником,²² а с друге стране, словенски изрази у Охр и Хрис. У прилог поставци о архаичности наведених словенских лексема као релевантних значењских обележја у Јев 2,17 и 4,15 може послужити и чињеница да су неки од испитаних апостолских споменика вероватно архаизирани и грецизирани у 14. веку, али су на овим местима сачували словенске лексеме уместо грцизма *а*.

На основу употребе словенских разночтенија према грч. *ἀρχιερεύς* у Јев у другу групу од испитаних апостолских споменика српске редакције улазе Мат и САНУ 55, који углавном у првој половини Јев (2,17; 3,1; 4,14; 4,15; 5,1; 5,5; 5,10; 6,20; 8,1), у потпуности имају словенске лексеме *св, ссв, стсв, прсв*, а у другој половини (7,26; 7,27; 7,28; 8,3; 9,7; 9,11; 9,25; 13,11) чувају

²¹ H KAINH DIAΘΗKH, Second Edition, The British and Foreign Bible Society, London, 1964, 367.

²² Slovník jazyka staroslověnského, 1—31. sv., Československá akademie věd, Slovanský ústav, Praha, 1958—1977, 2. sv. LXIII.

грцизам *а*. Ова текстолошко-лексичка појава одражава тенденцију да се у тексту ових споменика у потпуности издиференцирају семантичке нијансе грч. *ἀρχιερεύς* које се јављају у тексту Јев. У првој половини текста Јев грч. *ἀρχιερεύς* директно обележава првосвештенство Христово, а у другој половини текста Јев ова грчка реч обележава идеалног старозаветног првосвештеника, сем у 8,1, где опет означава првосвештенство Христово. Табела 2. показује да је у Мат доследно спроведена лексикализација наведених семантичких варијаната ове грчке речи.

На основу употребе словенских разночтенија према грч. *ἀρχιερεύς* у Јев, трећи тип од испитаних апостолских текстова је Хил 52. Овај текст на свим местима где у грчком оригиналу у Јев стоји *ἀρχιερεύς* има словенске лексеме. У целом тексту Јев у овом споменику потиснут је грцизам *а* и на његово место су дошле у овом случају синонимичне словенске лексеме *св*, *сж*, *сшит*.

У синонимичном низу словенских лексема, које се јављају као паралеле грч. *ἀρχιερεύς* у испитаним црквенословенским апостолским текстовима, најчешће се појављује *светитељ* као проста реч, као део сложенице *пръвосветитељ*, а понекад као део сложеног лексичког израза типа *начелъный светитељ* или *старѣшина светителемъ* (*светитељ*). У класичним старословенским и архаичнијим црквенословенским текстовима реч *свѣтитель* има значење „свет, богу посвећен,²³ свештеник” и овом речи се обично преводи грч. *ιερεύς*.²⁴ С друге стране, облик ове речи је релевантан (без обзира на његове позиције у датој лексеми) за обележавање значењске варијанте грч. *ἀρχιερεύς* и тиме ова лексички изражена семантичка диференцијација има свој херменевтски аспект.²⁵ Лексема *св* је вероватно једна од првих словен-

²³ С. Николић, *Nomina agentis* у старословенском језику, Београд 1967, 43.

²⁴ F. Miklosich, o.c., 833;

L. Sadnik, R. Aizetmüller, o.c., 134.

²⁵ У већини испитаних црквенословенских апостолских текстова и лексичким средствима се истиче разлика, која има семантички и доктринарни карактер, између јеврејског првосвештеника (у ДА и у другој половини текста Јев) и првосвештенства Христовог. Словенска реч *свѣтитель* као проста реч или у оквиру сложеног лексичког израза обележава само првосвештенство Христово, за разлику од грцизма *архиереи* којим се обележава јеврејско првосвештеничко или више свештеничко звање. Реч *свѣтитель* већ у најранијим црквенословенским споменицима обележава носиоца свештеничког звања у тада савременој хришћанској црквеној организацији (И. И. Срезневский, o.c. 303). Даничић на основу средњовековних српских споменика уз реч *свѣтитель* даје у првом реду значење „епископ”.

Иако се словенском речи *свѣтитель* обично преводи грч. *ιερεύς*, ипак на основу њеног значења о којем се овде говори не треба искључити семантички утицај грчке речи *ἐπίσκοπος* којом се већ од 4. века обележава звање црквеног лица, а такође и титула епархијског архијереја (владике, епископа) у грчкој православној црквеној хијерархији (Д. Димитракос, ΜΕΓΑ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ; ΑΘΗΝΑΙ — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1949, 28).

ских лексема којима су се обележавала одређена значења грч. ἀρχιερεύς у црквенословенским апостолским текстовима и које су долазиле на место грцизма а.

Лексема *пръвосветитель* појављује се само у апостолском тексту САНУ 55 из 14. века, али она улази у лексику ранијих црквенословенских споменика са значењем „првосвештеник, ἀρχιερεύς”.²⁶

Од испитаних споменика само Хил 52 и НБС 643 (у једном случају) имају лексему *сж* према грч. ἀρχιερεύς. То је једина заједничка лексема јеванђељских и апостолских текстова у овој области изражавања. У апостолске текстове она је ушла, вероватно, под утицајем јеванђељских текстова касније од овде анализираних словенских лексема. Треба навести да у Хил 52 нема лексичког изражавања семантичке диференцијације грч. ἀρχιερεύς у Јев.

Потпуно усамљено стоји у Хил 52 у Јев (7,27) лексема *старѣишина свештенъничѣскъ*, која није потврђена у испитаним црквенословенским речницима, али се у потпуности уклапа у тип словенских лексема (*старѣишина* + *именска одредба*) којима се преводи грч. ἀρχιερεύς у новозаветним црквенословенским текстовима.

У тексту Јев у испитаним апостолским споменицима лексема *иереи* налази се само у Јев 9,7 у САНУ 2, Мат и САНУ 55.

Претходно излагање и табеле словенских лексема које стоје као црквенословенске паралеле према новозаветном грч. ἀρχιερεύς показале су да одређени број испитаних споменика представља архаично стање у овој области изражавања и, тако рећи, увек има грцизм *архиереи* према тој грчкој речи. Међутим, већ за ово архаично стање карактеристичне су ретке словенске лексеме. Ово је потврђено у класичним црквенословенским споменицима и у неким (ранијим и каснијим) споменицима српске редакције. У ранијим (12. и 13. век) јеванђељским и апостолским текстовима српске редакције према грч. ἀρχιερεύς, поред грцизма *архиереи*, увек су присутне у мањем или већем броју словенске лексеме, које чине синонимични низ израза. Јединице овог синонимичног низа лексичких израза деле се на две групе. У прву групу улазе речи од којих су једне обележавале значење „iereύς” (свештеник), нпр. *жърѣцъ*, *светитель*, а друге значење „ἱερεῖων, ἱεροῦμενος, ἐνἀρχης”²⁷ итд. (старешина нпр. *старѣишина* и на основу ових значења адаптиране су у синонимични низ лексема којима се обележава значење новозаветног грч. ἀρχιερεύς. У овим изразима носилац значења је увек проста реч (*ж*, *св*; *ст*). Другу групу ових јединица чине термилошки изрази којима се обележава значење грч. ἀρχιερεύς нпр. *старѣишина жърѣчѣскъ*, *начел-*

²⁶ F. Miklosich, o.c., 714.

И. И. Срезневский, o.c., 1765.

²⁷ F. Miklosich, o.c., 881—882.

ънии светитељ или пръвосветитељ. Структуру ових терминолошких израза у испитаним споменицима представљају следећи модели: *име+именска одредба* (*ај, са, си, сж, сжж, сжи; сж, ссв, сшит*) и *именска одредба+име* (*нс*), а у једном случају сложенница типа *зависни одредбени члан+главни именски члан* (*прсв*). За сваку јединицу ове групе синонимичних израза карактеристично је то да у њихов значењски склоп увек улази бар једно, а понекад оба значења која примарно обележавају речи из прве групе израза. Структура и семантика целог низа синонимичних словенских лексичких израза о којима се овде говорило сведоче о разним покушајима и напорима да се одређено значење наведеног термина тако обележи словеским језичким средствима да не буде страна словенском читаоцу у чијем појмовном свету, и тиме и у језичкој свести, овог појма није било.

Словенске синонимичне лексеме, које се јављају као паралеле новозаветног грч. *ἀρχιερεύς*, на различите начине су распоређене у испитаним споменицима. У оквиру јеванђељских текстова испитани апракоси и тетра српске редакције имају заједничке особине у неким секцијама текста у чувању архаичног стања (грцизам *а*), као и у заједничкој употреби словенских лексема на истим местима у другим секцијама. С друге стране, у неким секцијама јеванђељског текста разлике у овој области изражавања настају опет на основу неједнаког чувања грцизма *а* и неједнаке употребе словенских лексема.

Оваква поређења између разних врста јеванђељских текстова и табеларно презентирање тих поређења постављају низ питања у вези са настанком и развојем црквенословенских јеванђељских текстова. У том смислу може да се постави питање зашто, на пример, тако рећи у целом Јеванђељу по Матеју сви споменици српске редакције имају грцизам *а*, а зашто у Јеванђељу по Јовану већи део испитаних споменика српске редакције замењује грцизам *а* неком словенском лексемом. Тражење одговора на ово питање има свакако своје текстолошке, лексичке и литургијске аспекте и може се добро документовати поређењем идентичних места из већег броја споменика.

По употреби словенске паралеле грч. *ἀρχιερεύς* испитани апостолски текстови српске редакције знатно се разликују од испитаних јеванђељских текстова. Разлика је очигледна већ код распоређивања словенских лексема ове области изражавања у тексту Апостола. Овде у Делима апостолским ниједном се не појављује словенска лексема као паралела грч. *ἀρχιερεύς*. Међутим, као паралеле исте грчке речи у првом делу текста Посланице Јеврејима, мање или више, јављају се словенске лексеме. Ове лексеме нису идентичне, сем једне (*сж*), са словенским лексемама јеванђељских текстова. Новозаветна грчка реч *ἀρχιερεύς* обележава одређене значењске нијансе, а оне у испитаним апостолским текстовима српске редакције имају своја лексичка обележја.

Табела 1

	МТ 2,4	16,21	20,18	21,15	21,23	21,45	26,3	26,14	26,47	26,51	26,57	26,58	26,59	26,62	26,63
Ас	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Сав	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Ост	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мар	(с)	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Зог	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хрв	а	—	а	а	—	к	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Даб	а	—	а	а	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а
САНУ 2	а	—	—	а	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Бјел	—	—	—	—	—	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а
Мир	а	а	СЖ	СЖ,а	СЖ	СЖ	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Вук	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Деч	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил	—	а	а	а	а	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а
Ст	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 4	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мок	—	а	а	а	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Бог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Слеп	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Сер	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Кум	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 52	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
НБС 643	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а

Табела 1

	Мт	26,65	27,1	27,3	27,6	27,12	27,20	27,41	27,62	28,11	Мк	2,26	8,31	10,33	11,18	11,27	14,10	14,43	14,47
Ас	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Сав	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Ост	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мар	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Зог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хрв	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Даб	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
САНУ 2	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Бјел	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мир	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Вук	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Деч	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Ст	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 4	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мок	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Бог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Слеп	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Сер	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Кум	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 52	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
НБС 643	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а

Табела 1

	14,53	14,53	14,54	14,55	14,60	14,61	14,63	14,66	15,1	15,3	15,10	15,11	15,13	ЛК	3,2	9,22	19,47
Ас	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Сав	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ост	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мар	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Зог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хрв	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Даб	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
САНУ 2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Бјел	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Мир	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Вук	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Деч	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил	—	—	—	—	—	—	—	—	а	—	—	—	—	—	—	ж	—
Ст	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 4	СЖ	ж	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	—	СЖ	СЖ	ж	ж	СЖ	а
Мок	СЖ	ж	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	—	СЖ	СЖ	ж	ж	СЖ	а
Бог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Слеп	СЖ	ж	а	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Сер	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Кум	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 52	—	—	—	—	а	а	—	—	—	—	—	—	—	—	—	а	а

Табела 1

	Лк	20,1	20,19	22,2	22,4	22,50	22,52	22,54	22,66	23,4	23,10	23,13	24,20	Ј	7,32	7,45	11,47	11,49
Ас	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	а	—	—	а	а	а
Сав	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ост	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Мар	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Зог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хрв	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Даб	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	а	—	—	—	—	—
САНУ 2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	а	—	—	а	а	а
Бјел	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	а	—	—	—	—	—
Мир	а	а	а	а	а	—	—	—	а	а	а	а	а	—	—	а	а	а
Вук	СЖ	СЖ	СЖ	С	С	С	С	а	СЖ	СЖ	СЖ	СЖ	а	—	—	а	а	а
Деч	СЖ	СЖ	СЖ	а,С	а,С	а	а	СЖ	а	а	а	а	СЖ	—	—	—	СЖ	СЖ
Хил	—	—	СЖ	С	С	—	—	—	а	—	—	—	—	—	—	—	СЖ	СЖ
Ст	СПТК	а	а	а	а	—	С	а	а	а	а	а	а	—	—	а	а	а
Хил 4	а	СЖ	а	а	а	а	а	СЖ	а	а	а	а	а	СЖ	СЖ	СЖ	а	а
Мок	а	а	а	а	а	а	а	СЖ	а	а	а	а	а	СЖ	СЖ	СЖ	а	СЖ
Бог	а	а	а	а	а	а	а	СЖ	а	а	а	а	а	СЖ	СЖ	СЖ	а	СЖ
Слеп	а	СЖ	а	а	а	а	СЖ	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Сер	и	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Кум	а	а	а	а	а	а	а	СЖ	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 52	а	а	а	а	а	а	а	СЖ	а	а	а	а	а	СЖ	СЖ	СЖ	а	а
НБС 643	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а

Табела 1

	11,51	11,57	12,10	18,3	18,10	18,13	18,15	18,16	18,19	18,22	18,24	18,26	18,35	19,6	19,15	19,21
Ас	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	—
Сав	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	—
Ост	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	—
Мар	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Зог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хрв	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Даб	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
САНУ 2	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Бјел	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мир	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Вук	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Деч	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Ст	а	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 4	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Мок	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Бог	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Слеп	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Сер	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Кум	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хил 52	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
НБС 643	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а

Табела 2

	4,1	4,6	4,23	5,17	5,21	5,24	5,27	7,1	9,1	9,14	9,21	22,5	22,30	23,2	23,4	23,5
Ен	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Орх	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Хрис	и	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
Хрв	и	—	—	а	а	а	а	—	а	а	а	—	а	—	—	—
Даб	—	—	—	—	а	а	а	—	а	а	а	—	—	—	—	—
САНУ 2	—	—	—	—	а	а	а	—	а	а	а	—	—	—	—	—
Бјел	и	а	а	—	а	а	а	—	а	а	а	—	—	—	—	—
Пиш	и	а	а	—	а	а	а	—	а	а	а	—	—	—	—	—
Маг	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Хил 52	и	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
НБС 643	и	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а
САНУ 55	—	—	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а	а

	Јев 7,28	8,1	8,3	9,7	9,11	9,25	13,11
Ен	а	а	—	а	—	а	а
Орх	а	а	а	а	а	—	а
Хрис	см	см	см	стсв	стсв	см	сск
Хрв	—	—	—	а	а	—	а
Даб	—	а	а	—	—	—	—
САНУ 2	а	а	—	и	а	—	а
Бјел	—	—	—	—	а	—	—
Пиш	а	а	а	а	а	а	а
Мат	а	св	а	и	а	а	а
Хил 52	св	св	св	сж	св	сж	св
НЕС 643	а	а	а	а	а	а	а
САНУ 55	а	а	а	и	а	а	а

SOME ASPECTS OF INVESTIGATING THE SLAV PARALLELS
OF THE GREEK WORD *ἀρχιερεύς* IN CHURCH SLAVONIC GO-
SPEL AND EPISTLES TEXTS OF SERBIAN REDACTION IN THE
12th, 13th AND 14th CENTURIES

Summary

The Slav lexems which appear as the result of taking over resp. of translating the Greek New Testament word *ἀρχιερεύς* in the Church Slavonic Gospel and Epistles texts of Serbian redaction of a determined period are examined in the present paper from the textologic and semantic aspects. In addition to the monuments of Serbian redaction, for the sake of comparison, have been excerpted also the corresponding parallels from classical and some archaic Church Slavonic, as well as Croat glagolitic monuments. At the end of the paper is given a tabular statement of relevant lexems in monuments and in corresponding places in the Bible. Such a distribution of materials has shown the frequency of individual lexems and their occurrence in the given kinds of texts (selected and full texts of Gospels or Epistles), and also allowed to set up determined relative diachronic relations, as well as to carry out the semantic analyses.

From the relevant lexems the most archaic one is the Graecism *arhierei*, which occurs in all the examined monuments. However, already in the earliest monuments of Serbian redaction are pre-

sent the Slav lexems by which is translated the Greek ἀρχιερεύς. These lexems are characteristic chiefly of a determined kind of text and sometimes also of individual monuments. Therefore the common lexems from this domain of expression are very non-typical for the examined Gospel and Epistles texts. Since the word ἀρχιερεύς in the text of Greek Epistles has several shades of meaning, the occurrence of relevant Slav lexems in the Church Slavonic texts of Epistles has also its semantic motivation.